

POPRÁDY JUDIT

A MAGYARORSZÁGI NÉMETEK SZÖVETSÉGÉNEK TÖRTÉNETE¹

Magyarország legnépesebb nemzetiségét a németek alkotják. A második világháborút követő időszaknak sokáig a leghányatottabb sorsú nemzetisége az övék. E dolgozat célja nem a magyarországi németek 1945 utáni történetének figyelemmel kísérése, hanem érdekképviselői szervük, Szövetségük létrejöttének és tevékenységének ismertetése. A Szövetségnek ambivalens helyzete tulajdonít(ott) kiemelt jelentőséget: egyszerre kellett a párt és a kormány politikáját a németiség felé közvetítenie, ugyanakkor pedig a magyarországi németiség érdekeit és jogait képviselnie. Hogy e két funkció közül melyik jutott jobban érvényre (amennyiben nem fedték egymást, és erre bőven akadt példa): párthatározattal életre hívott és a párt felügyelete alatt működő szervezetről lévén szó, a válasz egyértelműnek tűnik.

I. ELŐZMÉNYEK

A második világháború után a hazai nemzetiségek közül a délszlávok helyzete rendeződött a legkorábban. 1946-ban megalakult a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, a szerbek, a horvátok és a szlovének érdekeinek képviselőjére. Ezt követte 1948 márciusában a Magyarországi Románok Kultúrszövetségének megalakulása, majd 1948 végén a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének létrejötte. Az elnevezés különbségei a hatáskörök különbözőségét rejtették magukban. A délszlávok és a szlovákok szervezete — kezdetben legalábbis — politikai érdekvédelmet biztosított, a románok szövetségének ténykedése a kultúra területére szűkült. Hasonlóan korlátozott érvényesülési terepre utalt a négy nagy magyarországi nemzetiségi szövetség közül utolsóként létrehozott szövetség neve, a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetsége.

Feltűnő az időbeli eltérés: a Német Szövetség csak 1955. október 1-jén alakult meg. E megkésettség hátterében bel- és külpolitikai okok egyaránt meghúzódtak. A világháború után a béke egyik legfőbb garanciájának a német kérdés rendezése mutatkozott. Ennek szellemében születtek meg a potsdami értekezlet határozatai, így többek közt a németek kitelepítéséről szóló határozat is, melynek végrehajtására Magyarországon két nagyobb hullámban került sor. A kitelepítések 1946

1 A Szövetség elnevezése fennállása óta többször változott, erre a dolgozat későbbi részeiben kitérek. A címben a jelenlegi elnevezés szerepel.

januárjában kezdődtek, és 1948 szeptemberében fejeződtek be végleg. A kitelepítésekkel járó vagyonek Kobzások, a nem ritka túlzások, ártatlan emberek meghurcolása évtizedekig, nyugodtan mondható, hogy napjainkig be nem gyógyult sebeket ejtettek a magyarországi németiség körében. Ehhez járultak még a német lakosok összeköltöztetései, amelyek szintén hosszú időre meghatározták német családok sorsát.²

E ponton szükséges megemlíteni, hogy hány embert érintettek a kitelepítések — hiszen fontos kérdés az is, hogy hány Magyarországon maradt német érdekképviselői szerveként jött létre a Német Szövetség. A történészek által végzett kutatások és a statisztikai felmérések adatai meglehetősen nagy eltéréseket mutatnak, körülbelül 180 000–200 000 németet telepíthettek ki 1948 őszéig.³ A Német Szövetség tehát semmiképpen sem jöhetett létre, mielőtt nem rendezték véglegesen ezt a kérdést.

A kitelepítés és annak végrehajtása nemzetközi kérdés volt. Érdemes azonban kitérni a nemzetiségi politikát érintő néhány főbb belpolitikai vonatkozású véleménynyilvánításra és döntéshozatalra — amelyek persze a külpolitika függvényében is születtek. Ide tartozik az illegalitásban lévő Magyar Kommunista Párt Központi Bizottsága által még 1944 októberében, vagyis a német megszállás alatt kidolgozott program, amely gazdaságilag, politikailag és kulturálisan egyaránt egyenjogúnak nyilvánította az állam területén élő összes nemzetiséget.⁴ A potsdami konferencia változtatott a nézeteken. Ez tükröződött az egyesülés után létrejött Magyar Dolgozók Pártjának (a továbbiakban: MDP) 1948-as programnyilatkozatában. Ebben a nemzetiségi politikára vonatkozóan a következőket rögzítették: „Az országban élő nemzetiségek (délszlávok, románok, szlovákok stb.) számára a párt — a teljes állampolgári egyenjogúság biztosítása mellett — haladó nemzeti kultúrájuk szabad fejlesztéséért és politikai szervezkedésük teljes szabadságáért, a szomszéd országokban élő anyanemzeteikkel való kultúracsere és érintkezés szabadságáért száll síkra.”⁵ A szöveg teljes egyenjogúságról szól. Szembeötlő viszont, hogy

2 *Fehér István* említi Vecsés helyzetét, ahol még 1958-ban is 1000 család élt összetelepítve. *Fehér István: Az utolsó Magyarország nemzetiségei 1945–1990.* Bp., 1993. 133. p.

3 Részletesebb adatok *Fehér I.*: i. m. 134. p.

4 *Zielbauer György: A magyarországi németiség XX. századi történetének és asszimilációjának főbb kérdései (1920–1980).* Doktori Értekezés. Szombathely, 1989.
Nem elhanyagolható tény, hogy 1945. április 11-én, a Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén a Nemzeti Parasztpárt mellett a kommunisták foglaltak állást a kollektív felelősség elve mellett.

5 *Zielbauer György: A magyarországi németiség nehéz évtizede 1945–1955.* Szombathely–Vép, 1990. 123. p.

a zárójelben példaként felsorolt nemzetiségek közül éppen a legnépesebb hiányzik, a németség. Ezt a hiányosságot korrigálta aztán az 1949-es Alkotmány, amely már semmiféle különbséget nem tesz az állampolgárok között: „A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlők és egyenlő jogokat élveznek.” (49. § 1. pont) „A polgárok bármely hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti.” (49. § 2. pont) „A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.” (49. § 3. pont)

Még az Alkotmány elfogadása előtt hangzott el, és tulajdonképpen a magyarországi nemzetiségek ebben megfogalmazott teljes egyenjogúságát vetítette előre Rákosi Mátyás 1949. május 8-i celldömölki beszéde. A pártvezetés hivatalosan is elismerte: „Megoldatlan még részben a németajkú magyar állampolgárok helyzete is. Az ősszel ezt is felvetjük, és gondoskodunk róla, hogy a magyarországi németajkú állampolgárok beilleszkedhessenek demokráciánk rendszerébe, és ezzel ez a nehéz kérdés is megoldást nyer.”⁶ Ebbe a sorba illeszkedik az 1949. október 7-i minisztertanácsi rendelet (4.274/1949), amely szintén külön kitért a német nemzetiség problémájára. Kimondta, hogy a lakóhely megválasztásánál és a munkavállalásnál a „magyar állampolgárokkal egy tekintet alá esnek” a kitelepítésre kötelezett németek.⁷ Még bővebben foglalkozott a magyarországi németek kérdésével a Minisztertanács 84/1950/M.E. rendelete. „Az áttelepítésre vonatkozó rendelkezések hatálya alá eső mindazon személyek, akiket nem telepítettek át, úgyszintén azok, akiknek áttelepítésére sor került ugyan, de a jelen rendelet hatályba lépésekor Magyarországon tartózkodtak és az erre vonatkozó rendelkezések szerint jelentkezési kötelezettségüknek eleget tettek, magyar állampolgárok és a Magyar Népköztársaságnak a többiekkel minden tekintetben egyenlő polgárai.”⁸ A rendelet hatályon kívül helyezte az áttelepítéssel kapcsolatosan kibocsátott összes korlátozó rendelkezést. A vagyonekbevételek tekintetében is igyekezett orvosolni az elkövetett túlkapásokat, amennyiben kimondta, hogy „az érintett személynek a tényleges birtokában lévő tíz kataszteri holdnál nem nagyobb ingatlanát meg kell hagyni.”⁹

6 Magyar Országos Levéltár, MDP–MSZMP Iratok Osztálya (= MOL MDP–MSZMP) 276. f. 91/83. Tájékoztató a német nyelvoktatás kialakításáról. 1954. november 20. Itt idézik Rákosi beszédét.

7 Magyar Közlöny, 1949. október 9. 213. sz. 1. p.

8 Magyar Közlöny, 1950. március 25. 52. sz. 2–3. p.

9 Uo.

A rendelkezések tehát jórészt megszülettek, azonban foganatosításuk nem ment gördülékenyen.

A ténylegesen megvalósuló döntések legfontosabbikának az ötvenes évek elején a német nyelvoktatás bevezetése tekinthető. A nemzetiségi jogok biztosításának egyik sarkalatos pontja az anyanyelv használatának és tanításának lehetősége. A német nyelvoktatás bevezetésének jogi alapjául az 1951. évi 15. sz. törvényerejű rendelet szolgált, amely az Alkotmány 49. §-ának szellemében született. Ebben rögzítették, hogy minden olyan nemzetiség lakta községben, ahol legalább 15, ugyanazon nemzetiséghez tartozó tanköteles gondviselője kéri, ott biztosítani kell az anyanyelven való oktatást vagy pedig az anyanyelvnek kötelező tárgyként való oktatását. Az előbbi esetben a magyar nyelv és irodalom kötelező tárgyként szerepelt a tanrendben.¹⁰

Kísérleti jelleggel az 1951/52-es tanévben került sor 25 általános iskolában a német nyelvnek mint tantárgynak a bevezetésére. A következő tanévben ez a szám 66-ra, az 1953/54-es tanévben 75-re növekedett. Az 1954. november 20-i keltezésű „Tájékoztató a német nyelvoktatás kialakításáról”¹¹ címében a kialakítás szó is jelzi, hogy az 1951-ben kezdődött folyamat lassan haladt előre. Nagy gondot okozott a tankönyvellátás, az NDK-ból behozatott könyvek anyanyelvűeknek készültek. Többször visszatérő problémát jelentett, hogy a hazai németiség tájnyelvet („svábul”) beszélt.

A „Tájékoztató” fontos feladatként a teljes anyanyelvi általános iskolák, német általános gimnázium és tanítóképző, pedagógiai főiskolai német tanszék létrehozását határozta meg, valamint a nemzetiségi óvodai hálózat kiépítését.

A kultúra szférája biztosította a nemzetiségi szervezkedés legfőbb fórumait. Ennek eredményeként alakult meg 1950-ben Eleken az első német kultúracsoport, amit 1951-ben követett a gyulai kultúracsoport megalakulása és az első országos kultúrkörút megszervezése.

A nemzetiségi kultúra hagyományának, és ezen belül nem utolsósorban az anyanyelv ápolásának szempontjából is rendkívüli jelentőséggel bírt, hogy 1954 júliusában megjelent a németek világháború utáni első rendszeres, havi kiadványa, a német nyelvű *Freies Leben*. Az olvasókat a Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya és az Oktatásügyi Minisztérium üdvözölte. A címdalton vázolták a lap célját: számot adni a magyarországi fejlődésről, a főbb nemzetközi politikai eseményekről, gazdaságról és kultúráról, sportról, ifjúságról, nőkről, hétköznapok-

10 Közoktatási Közlöny, I. évf. 3. sz. 1951. szeptember 20.

11 MOL MDP–MSZMP 276. f. 91/83.

ról. A lapot azoknak szánták, akik az MDP vezetése alatt részt vesznek a szocializmus építésében.¹²

Érzékelhető volt tehát, hogy hamarosan végleg rendeződni fog a magyarországi németiség helyzete, és szervezeti keretei tekintetében is egy szintre kerül a többi nemzetiséggel. Volt azonban még egy döntő, figyelmen kívül nem hagyható mozzanat, amely elengedhetetlen feltétele volt az utolsó lépés megtételének. 1955. január 25-én deklarálta a Szovjetunió a hadiállapot megszüntetését Németországgal. Március 18-án került sor a Magyarország és Németország közti hadiállapot megszüntetésére is.¹³ Látszólag nem volt már elháríthatatlan akadálya annak, hogy létrehozzák a magyarországi németek szövetségét.

II. A SZÖVETSÉG MEGALKULÁSA

A Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének létrehozásáról az MDP Központi Vezetősége döntött 1955. július 18-i határozatával. Ezt a döntést azonban a párt- és állami vezetésen belüli sorozatos levélváltások előzték meg.

Darvas József népművelési miniszter látta el aláírásával azt az előterjesztést, amely a december 1-jére összehívandó, nemzetiségi ügyekkel foglalkozó ülésre készült. Az „Előterjesztés a magyarországi nemzetiségi oktatás és népművelés helyzetéről” felsorolta a meghívandó résztvevők listáját.¹⁴ A névsorban az állam részéről Darvas neve mellett Erdey-Gruz Tibor oktatásügyi miniszter, Boldoczky János külügyminiszter, Kovács Péter, az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának vezetője, a nemzetiségek képviselőjében a Szlovák, a Délszláv és a Román Szövetség főtitkárai szerepeltek, valamint Wild Frigyes. A Német Szövetség jövőendő főtitkárának neve mellett egyelőre annyi állt, hogy „a veszprémi egyetem dolgozója”. Az előterjesztés kitért a németeknek a közéletbe történő fokozatos bevonására. Példákat említett a még mindig fel-felbukkanó németellenességre, így egy csolnoki esetre, ahol is az ÁVH-sok németül beszélő fiatalokat vertek meg, mert anyanyelvüket használták. Kiemelte a dokumentum a nemzetiségi munka hiányosságait, főként azt, hogy a nemzetiségi kérdés az iskolai oktatás és a népművelés problémáira szűkül, és így a többi állami és pártszervezet nem foglalkozik vele. Felhívta a figyelmet egyes párt- és állami funkcionáriusok németekkel szembeni megkülönböztető politikájára (neveket természetesen nem

12 „Dem Leser zum Gruss”. In: *Freies Leben*, 1954. július

13 *Balogh Sándor–Gergely Jenő–Izsák Lajos–Jakab Sándor–Pritz Pál–Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században*. Bp., 1985. 525. p.

14 MOL MDP–MSZMP 276. f. 91/83.

említve): „Gyakoriak az olyan kijelentések, »Jó lesz vigyázni a svábokkal, nagyon bennük van a náci hajlam«.”

Az előterjesztéshez csatlakozott egy határozati javaslat: „1955. január 1-jére hozzuk létre a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségét. A Szövetség vezetőjéül Wild Frigyes elvtárs veszprémi egyetemi tanárt, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagját javasoljuk.”¹⁵ Felmerült az is, hogy a *Freies Leben* alakuljon át kéthetenként megjelenő lappá.

A következő dokumentum az 1955. február 23-i keltezésű „Javaslat a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének megszervezésére”.¹⁶ Akárcsak az előbbi előterjesztés, ez is *demokratikus* Szövetséget említett még. A javaslat szövege nagy vonalakban megegyezett a július 18-i végleges határozat szövegével. Kitért azonban a kitelepítések kárvallottjaira, a németeket érő nacionalizmus vádjára, illetve az 1952/53 során megkezdett kulturális munka hasznosságára. Március 2-i dátummal újabb, tartalmában hasonló, de már rövidített változatú javaslat született.¹⁷ Ezt követte a Darvas által aláírt „Javaslat a Titkársághoz”.¹⁸ A benne foglaltak tekintetében hasonlított a február 23-i javaslatra, de konkrétan taglalta már például a Szövetség költségvetési keretét, mondván, hogy az a Szlovák és Délszláv Szövetségével megegyezően 540 000 forint legyen. Ismét megfogalmazódott, hogy a *Freies Leben* alakuljon át kétheti lappá, sőt később majd hetilappá. A végleges határozat szövegében nem szerepel, de itt az 1954. november 15-i javaslattal összhangban megint utaltak arra, hogy a Szövetség főtitkára Wild Frigyes legyen. A Szövetség létrehozását március 15-től javasolták. A Szövetség létrehozásának indoklásául többek között azt emelte ki a javaslat, hogy a németiség összefogására, nevelésének irányítására kevés a Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának egyetlen munkatársa. A Szövetség célja a javaslat szerint a HN szerveivel, párt- és állami szervekkel együtt a németek kulturális igényeinek kielégítése, valamint fokozottabb bekapcsolásuk a szocializmus építésébe. 9 főben határozzák meg a Szövetség létszámát. A titkár vezeti a Szövetséget, tartja a kapcsolatot az Oktatásügyi és Népművelési Minisztériummal, megyei, járási, községi népművelési vezetőkkel. Wild Frigyest nevezték meg itt újból mint jövőendő főtitkárt. A népművelési, oktatási és ismeretterjesztő csoport vezetői, pénzügyi és gazdasági előadó, gyors- és gépíró, hivatalsegéd és gépkocsivezető szerepel még a sorban.

15 Uo.

16 Uo.

17 Uo.

18 Uo.

A határozat meghozatalát utolsóként az 1955. június 14-i, Darvas József javaslata alapján készült, az Andics Erzsébet által a MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának nevében aláírt „Javaslat a Politikai Bizottsághoz”¹⁹ előzte meg, amely nagyjából megegyezett a júliusi határozattal.

A „Szigorúan bizalmas!” jelzéssel ellátott határozat²⁰ 250 községben élő több, mint 300 000 némettel számolt, akik 60–65%-a egyénileg dolgozó paraszt, csupán 8–10%-uk szövetkezeti paraszt, sok még a bányász.

A határozat röviden vázolta a német népművelési lehetőségek, a nyelvvoktatás, könyvtárellátottság kérdését, és megállapította, hogy az elmúlt néhány év munkája kimozdította a németeket „a merev, elutasító passzivitásból”. Hozzáfűzték, hogy „kulturális tevékenységük teljes kibontakozását azonban még mindig gátolja, hogy a többi nemzetiséggel szemben hátrányos helyzetben vannak.” És bár a *Freies Leben* sokat tett már e téren, mégis „képtelen a hazai németiség politikai nevelője lenni”. Ennek oka elsősorban csekély terjedelme és megjelenésének ritkasága. Az oktatásról a határozat meglehetősen nyíltan és tömören annyit mondott: „Rendkívül elmaradott a német anyanyelvi oktatás!”

A németek közéleti passzivitását elsősorban az idősebb generációra vonatkoztatta a határozat. Kitért arra is, hogy németek más nemzetiségtől eltérően nemigen használják anyanyelvüket a községi életben. A passzivitás okaként a már említett okokon kívül a nacionalizmus vádjától való félelmet neveztek meg, de nem ejtettek szót sem a kitelepítésekről, sem az ehhez kapcsolódó vagyonek Kobzásokról. A nacionalizmusra viszont hoztak példákat, így azt, hogy a vértessacsi legények a labdarúgó világbajnokság döntője után azt énekelték, hogy „nem lehet a germánokkal kikukoricázni”, vagy hogy a vértessomlói bál után fasiszta dalokat énekelték.

„Ahol nem mi irányítunk, ott hangadó lesz a reakció” — talán ez a mondat tekinthető az egész határozat alap gondolatának, annak, hogy mi volt a Szövetség létrehozatalának valódi célja. Már a határozatban megfogalmazást nyert, és aztán a Szövetségnek az elkövetkezendő évekre vonatkozó dokumentumaiban is újra meg újra visszatért a nyugati imperialista uszítás elleni küzdelem döntő fontossága. Nyugat-Németország fokozódó fegyverkezése, német és osztrák rádióadók uszító műsorai, kitelepített fiatalok uszító levelei jelentenek elsősorban veszélyt. A határozat — ha nem is nyíltan elítélő hangon — megjegyezte, hogy a német községekben magasabb a hittanra járók száma az országos átlagnál. Másrészről a határozatba

19 Uo.

20 MOL MDP–MSZMP 276. f. 60/526. ö. e. Határozat a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének létrehozásáról. 1955. július 18.

bekerült az a javaslatokban már jelzett, a németek bizalmatlanságát szintén növelő probléma is: egyes párt- és állami funkcionáriusok velük szemben alkalmazott megkülönböztető politikája.

A határozat III., utolsó része mondta ki a Szövetség megalakításának szükségességét, és rögzítette annak feladatait. „A szövetség feladata a magyarországi német dolgozók fokozottabb bevonása a szocializmus építésébe, a nevelőmunka, kulturális tevékenységük gyakorlati irányítása és szervezése, a tanácsok segítése a németlakta területeken, a hazai német népművészet feltárása és terjesztése, a *Freies Leben* szerkesztési és terjesztési problémáinak megoldása. Őszinte, baráti kapcsolatok ápolása és elmélyítése hazánk magyar és más nemzetiségű dolgozóival. A szövetség nem politikai, hanem kulturális szerv. Munkája nem merül ki a negatívumok, a nacionalista hangok, a bizonytalanság és a félelem leküzdésében. Az utóbbi időben ugyanis lendület, megélnkülés tapasztalható a hazai németiség egy részénél, főleg kulturális vonatkozásban. A tanácsok zöme azonban nem érti a felmerült nehézségeket, különösen a németiséggel kapcsolatos problémákat, nem is mer ezekhez a kérdésekhez hozzányúlani.” Kimondták, hogy a Szövetség hetilapjává kell átalakítani a *Freies Leben*-t.

A határozat rögzítette, hogy párt- és állami szervek feladata a nacionalizmus elleni fellépés. A Népművelési és a Külkereskedelmi Minisztérium hatáskörébe utalták az elegendő német nyelvű irodalom NDK-ból történő behozatalát. Az utolsó pont a Központi Vezetőség Tudományos és Kulturális Osztályát bízta meg a részletkérdések kidolgozásával.

Az alapító gyűlésre 1955. október 1-jén került sor a *Freies Leben* szerkesztőségében.²¹ A gyűlésen Frank László, a *Freies Leben* főszerkesztője, Wild Frigyes egyetemi lektor, Nagy Endre, a Népművelési Minisztérium főelőadója, valamint Fürst György, Ilosvay Ferenc és Konrád Tamás újságírók vettek részt. A jegyzőkönyv szerint megbeszélték a létrehozandó szövetség feladatkeretét — amely meg egyezett az MDP-határozatban foglaltakkal —, majd határozatot hoztak a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének megalapításáról. Wild Frigyes Frank javaslata alapján egyhangúlag választották meg a Szövetség főtítkárának. Döntés született arról is, hogy a *Freies Leben* október 1-jétől hetilappá alakul.

21 Az Alapító okirat nem lelhető fel a Szövetség irattárában. *Wild Frigyes*: „Ein Vierteljahrhundert” című (Németek Szövetsége, Bp., 1980), a Szövetségről szóló összefoglalójából származnak a következő adatok és tények. 11–14. p.

Érdekes, hogy a *Freies Leben* csak november 5-én számolt be a Szövetség megalakulásáról: *Wild Frigyes*: Gründung des Kulturverbandes der Deutschen Werktätigen in Ungarn. In: *Freies Leben*, 1955. november 5.

A Német Szövetség megalakításáról szóló határozat 300 000 némettel számolt. Érdeemes ezt a számot összevetni más adatokkal: a népszámlálások adataival, valamint a Szövetség által becsült értékkel. Ez utóbbi nagyjából megegyezik az MDP-határozatban szereplő számmal: a Szövetség 250 000–300 000 főre becsülte a németiség létszámát.²² Az 1941 és 1980 közötti népszámlálások a következő képet adják (Magyarország trianoni területét véve alapul):

	1941	1949	1960	1970	1980
németek					
anyanyelv szerint	475 491	22 455	50 765	35 594	31 231
nemzetiség szerint	302 198	2 617	8 640		11 310
összes nemzetiség					
anyanyelv szerint	660 276	128 758	175 006	155 862	129 565
nemzetiség szerint	397 206	100 159	123 769		70 489
össz-lakosság	9 316 074	9 240 799	9 961 044	10 322 099	10 709 463

Feltűnő maguknak a népszámlálási eredményeknek a nagy mértékű ingadozása, illetve a Szövetség által becsült értéktől való lényeges eltérése.²³ A német lakosság tényleges létszámát így csak hozzávetőlegesen lehet megállapítani. A leginkább az 1941 és 1949 közti rendkívül nagy eltérés ötlük szembe. A német lakosság számának ilyen mértékű csökkenése nem magyarázható pusztán a háborús veszteségekkel és a kitelepítésekkel.²⁴ Az 1941-es kiugró szám egyik fő oka az, hogy előnyös

22 MOL MDP–MSZMP 288. f. 33/1957. Kivonat Magyarország nemzetiségeinek létszámadatából a KSH 1955. január 1-jei becslése alapján. Bp., 1956.

23 Bár a Szövetség idézett becslése 1955-ös, ez az érték nem változott nagyon az elkövetkező évtizedekben.

24 A kitelepítettek becsült száma — mint arról szó volt — 180–200 000 fő.

lehetett, ha valaki németnek vallotta magát, másrésről a volksbundista nyomás is jelentős volt. A háborút követően fordítottjára változott a helyzet: a németek nem merték bevallani nemzetiségi hovatartozásukat. Az 1960-as növekedés, az emelkedő tendencia azzal magyarázható, hogy szabadabbá vált a német lakosság körül a légkör: a kitelepítés veszélye megszűnt, alkotmányosan biztosított jogokkal rendelkeztek és megalakult a Német Szövetség, „önálló” érdekvédő szervezetük. Az 1960 utáni, fokozatosnak mondható csökkenés nagyrészt a magyarországi német-ség asszimilálódásával (pl. vegyes házasságok révén²⁵) indokolható.

III. A SZÖVETSÉG MEGALKULÁSÁTÓL AZ I. MUNKAÉRTEKEZLETIG

A Szövetség az általa becsült 250 000–300 000-es németiségnek természetesen csak kis részével került kezdetben közvetlen kapcsolatba. Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának 1955. november 8-i jelentése a nemzetiségek között folyó politikai és oktatási munkáról a négy nagy nemzetiségi szövetségről jegyezte meg általánosságban, hogy „a szövetségeknek nem kielégítő a kapcsolata a nemzetiségi tömegekkel”.²⁶ Bár az elnevezésekben különbségek voltak, jól látható, hogy állami szinten alapvetően egy kategóriába sorolták, együtt jellemezték és irányították a szövetségeket, a fenti jelentésben is, kiemelve a szövetségek kettős jellegét. Azt, hogy egyrészt tömegszervezetek, egyesületek, „lényegében azonban a Népművelési Minisztérium felügyelete alá tartozó állami kulturális hivatalok”²⁷, amelyek ezenkívül semmiféle szervvel sincsenek alá- vagy fölérendelt viszonyban. Fő feladatukként a jelentés a kulturális igények kielégítése mellett és ugyanolyan súllyal a politikai nevelést, az anyanyelven folyó agitációs és felvilágosító munkát jelölte meg. Utalt arra, hogy az állami, párt- és más társadalmi szervek a nemzetiségi problémákkal eddig nem foglalkoztak kielégítően.

Hogy egyáltalán nem volt szilárd a szövetségek helyzete ekkortájt, jól érzékelteti az az 1956. április 24-i javaslat, amely az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályán a négy szövetség összevonását terjesztette elő.²⁸ Ebben indítványozták, hogy hozzák létre a Nemzetiségi Szövetségek Központját, élén főtitkárral. Ebben az egyes szövetségek mint osztályok működhetnének. A

25 A németek túlnyomó része vegyes lakosságú helységeekben élt, ahol gyakoriak voltak a vegyes házasságok.

26 MOL MDP–MSZMP 276. f. 91/84.

27 Uo.

28 Uo. Tamás István politikai munkatárs javaslata Andics Erzsébetnek 1956. április 24-én.

javaslat kimondta, hogy a szövetségeket a Tudományos és Kulturális Osztályhoz kellene csatolni. Indoklásként a széttagoaltságot emelték ki (a Román Szövetség Gyulán működött, a többiek más-más épületben Budapesten), ami gazdasági szempontból sem előnyös, illetve azt, hogy a szövetségeknek így nincs kellő politikai és szakmai tekintélyük. Indokként szerepelt ezenkívül, hogy a szövetségek már túlnőttek a Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya keretein.

Ezt a javaslatot, amely látványosan erősítette volna az állami felügyeletet, az MDP Politikai Bizottsága 1956. május 4-i ülésének határozata nem hagyta jóvá. Szintén ezen az ülésen merült föl az, hogy a nemzetiségek arányosan legyenek képviselve az országgyűlésben, de ne a szövetségek javaslatai döntsenek a személyekről.²⁹ A németeknek a teljes jogú állampolgárok körébe való „visszafogadásának” döntő lépése volt, hogy 1953-tól — korábban viszont nem! — részt vehettek a választásokon.

Az MDP Központi Vezetősége május 15-én tárgyalta a nemzetiségek kérdését. Itt ismételt elhangzott, hogy „a pártmunka elhanyagolt területe” a nemzeti kisebbségek ügyeinek rendezése, intézése. Külön kitértek a németek helyzetére. A velük kapcsolatosan felsorolt problémák között a Szövetséget létrehozó határozat megállapításai köszönnek vissza: „A magyarok a volksbundista németekről alkotott véleményüket kiterjesztik minden németre. A németek leveleznek kitelepített rokonaikkal, egyesek uszítanak a népi demokrácia ellen.”³⁰ A kitelepítésekről is szó esett, ezeket a Központi Vezetőség jogosnak ítélte, és az ország érdekeit szolgálónak. Általánosságban felvetődött még a nemzetiségi könyvtárak rossz ellátottsága, a nemzetiségek sajtólehetőségeinek korlátozottsága.

Az ülésen született, a hibákat javítani szándékozó határozatok végrehajtása azonban elakadt, többek között az októberi események miatt.

Hogy addig sem történt lényegi változás, azt nagyon jól érzékelteti az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának a délszláv kisebbségről szóló 1956. augusztus 31-i feljegyzése: „A szövetségek ... nem élnek valóságos életet. Nincs választott vezetőségük, vezetőiket és munkatársaikat gyakorlatilag az illetékes népművelési miniszterhelyettes nevezi ki.”³¹

29 Uo. Az MDP Politikai Bizottságának 1956. május 4-i előterjesztése a magyarországi nemzeti-
iségi kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról.

30 Uo. Az MDP Központi Vezetőségének határozata. 1956. május 16.

31 Uo. Az MDP Központi Vezetőségének Tudományos és Kulturális Osztályának feljegyzése a
magyarországi délszláv kisebbség helyzetéről. (Tamás István aláírásával.) 1956. augusztus 31.

Az a kettősség, amely a nemzetiségi szövetségek helyzetét jellemezte — teniakarás az adott nemzetiség érdekeiért, ugyanakkor a pártpolitika közvetítése a nemzetiség felé —, tulajdonképpen magán az állam/párt politikáján is végigvonult: a nemzetiségek ügye viszonylagos rendszerességgel napirendre került a Központi Vezetőség vagy a Politikai Bizottság ülésein, az ott hozott döntések végrehajtása azonban mindig elhúzódott.

E sorozatot aztán hosszabb időre megszakította 1956 októbere és annak következményei.

A következő, a nemzetiségeket és ezen belül a szövetségeket érintő intézkedések szempontjából kiemelkedő fontosságú lépés az MSZMP Politikai Bizottsága által 1958. október 7-én hozott határozat volt.³² Ezt egy előterjesztés előzte meg³³, amely az MDP Központi Vezetőségének 1956. május 16-i helyes döntéseket tartalmazó, de végre nem hajtott határozatának felújítását, valamint az „ellenforradalom” tapasztalataival való kiegészítését látta szükségesnek.³⁴ A határozat kimondta, hogy a nemzetiségi lakosok megítélése alapjául, az ország bármely más állampolgárához hasonlóan, az állampolgári köteleességek teljesítését kell venni. Elégedettségre adhatott okot a megállapítás, hogy befejezettek tekinthető a nemzetiségi középiskolai hálózat kiépítése, valamint, hogy a kultúrscsoportok népszerűsége nő. A könyvtári gondok maradtak. A határozat elismerte, hogy gondot jelent, hogy a Pécsi Rádió³⁵ csak német és délszláv műsorral rendelkezik. Kimondták, hogy a Kossuth és a Petőfi Rádióknak a jövőben többet kell foglalkoznia a nemzetiségekkel. A nemzetiségi kalendáriumok „az anyanyelv ápolásának és az ideológiai nevelőmunkának is az egyik legfontosabb eszközei”. Megfogalmazódott a feladat, hogy a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala, a Művelődési Minisztérium és a szövetségek vizsgálják meg együtt a nemzetiségi lapok jellegét, terjesztési gondjait, káderhelyzetét. A határozat kitért arra, hogy a *Neue Zeitungot* (amely 1957 szeptem-

32 MOL MDP–MSZMP 288. f. 5/98. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958. október 7-i határozata a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról.

33 Uo. Előterjesztés a Titkársághoz a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról. 1958. szeptember 12. Az előterjesztés megvitatására meghívták a szövetségek főtítkárait is.

34 Az előterjesztés azt is megállapította, hogy a „nemzetiségi dolgozók túlnyomó többsége távol tartotta magát az ellenforradalmi tevékenységtől.”

35 A Pécsi Rádió 1957 óta sugárzott napi fél óra német nemzetiségi műsort, de ez nem volt országosan fogható. A Pécsi Rádió és a Szövetség szoros, állandó kapcsolatban álltak egymással. A Rádió részt vett a Szövetség értekezletein, illetve beszámolt azokról és a Szövetség tevékenységéről adásaiban.

berében váltotta fel a *Freies Lebent*) a nacionalizmus vádjá miatt sokan nem merik megrendelni.

A határozat megállapította, hogy az „ellenforradalom” óta bekövetkezett legfontosabb változás az, hogy a nemzeti szövetségek politikai munkával is foglalkoznak, együttműködve a Hazafias Népfronttal (a Szövetség 1955. december 3-án lett a Hazafias Népfront csatlakozó szerve). Valójában csak a politikai jelleg erősödéséről lehetett szó, hiszen a szövetségek eddig sem voltak pusztán kulturális szervezetek. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagjai közé választották a szövetségek főtitkárait. Újra szóba került, hogy biztosítani kell az országgyűlési és parlamenti választásokon a nemzetiségiek megfelelő arányú jelölését, illetve, hogy a nemzetiségi feliratok és hirdetések kérdése ugyancsak megoldandó.

Fontos elmozdulást jelentett, hogy a határozat zárt részében kitértek a kitelepítésre, az itthon maradtakkal szembeni vagyankorlátozásokra, a túlkapasok miatti félelem, bizalmatlanság és passzivitás problémájára. Ezért szükségesnek látták, hogy a Minisztertanács hat hónapon belül tárgyalja meg a német lakosság körében fennálló gazdasági és tulajdonjogi kérdések rendezési lehetőségeit. Szintén a németeket érintette a zárt rész egy másik pontja: „A Belügyminisztérium esetenként vizsgálja meg a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság viszonylatában a szétszakított német anyanyelvű dolgozók látogatási és összeköltözési kérelmeit.” Hozzátéve természetesen, hogy az NDK területén lakókat részesítsék előnyben.

IV. AZ OKTATÁS HELYZETE

Az anyanyelv megőrzése kulcsfontosságú szerepet játszik egy nemzetiség fennmaradásában, így a nemzetiségi szövetségek tevékenységében is. 1951/52-ben a német nemzetiségi nyelvoktatás bevezetése — mint arról már szó esett — tulajdonképpen az egyik első jele volt a magyarországi németiség jogai elismerésének. Egyben előkészítő foka volt ez a Szövetség megalakításának is.

Magyarországon 1959/60-ra épült ki a nemzetiségi iskolahálózat. Az említett 1951. évi 15. sz. törvényerejű rendelet 15. §-ának megfelelően két iskolatípus működött: a nemzetiségi tannyelvű és a nyelvoktató iskola.

A német nemzetiségi nyelvoktatás nehezen jött lendületbe. Nemcsak az említett tanár- és könyvhiány vagy a tájnyelv használata miatt. A németek kezdetben elzárkóztak a német nyelvoktatás elől. A Köznevelési Minisztérium 1952 elején bizalmas körlevélben felkereste a kecskeméti, esztergomi, budapesti, pécsi, veszprémi és szombathelyi tanácsokat, és javasolta a német nyelvoktatás általános iskolai bevezetését. Felkérték a tanácsokat az igények felmérésére. Az eredmény az ál-

talános visszahúzóds volt.³⁶ Még túl elevenen élt az emberekben a kitelepítések, összeköltöztetések emléke és az ebből fakadó félelem.

Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának 1955. decemberi jelentése is elismerte a német iskolahálózat fejlesztésének súlyos elmaradottságát: nincs német gimnázium, nincs tanítóképző, kevés az általános iskola.³⁷ 1956-ban aztán megkezdte működését Baján a német gimnázium, ugyanebben az évben megindult Pécsen a német tanítóképzés. 1959-től kezdődött meg a felsőfokú óvónő- és tanítóképzés. 1960-ban Pécsen és Sopronban folyt óvónőképzés, Budapesten és vidéki egyetemeken tanító-, illetve tanárképzés.

Az ötvenes évek végére tehát viszonylag jó nemzetiségi oktatási rendszer épült ki. Csakhogy mire ez megtörtént, mire a németek e területen fölzárkóztak a többi nemzetiség mellé, döntő változás következett. A Művelődésügyi Minisztérium 1960 tavaszán — az általános iskolai reform bevezetésére hivatkozva — egy osztályvezetői rendelettel megszüntette a fennálló rendszert. A 44176/1960. sz. osztályvezetői körlevél az 1960/61-es tanévtől kezdődően az általános iskolákban és a gimnáziumokban eltörölte a nemzetiségi tannyelvű oktatást, és az ún. kétnyelvű oktatást vezette be helyette. Ez azt jelentette, hogy a természettudományi tárgyakat és a testnevelést ettől fogva magyar nyelven kellett oktatni.

A körlevél igencsak ellentmondott a Politikai Bizottság 1958. október 7-i határozatának, amely az anyanyelvi oktatás fejlesztését mondta ki. Nehezítette a helyzetet — ami a Német Szövetség szinte minden értekezletén elhangzott a hatvanas években —, hogy sokszor áthelyeztek tanerőket, anélkül, hogy utánpótlásról gondoskodtak volna. Nem kedvezett az órarendi beosztás sem: a nyelvoktató iskolákban ugyanis legtöbbször elő- és utócsatlakozó óra volt a nyelvóra. Világosan érződött mindez a nemzetiségi nyelvet tanulók számának alakulásában: az 1960/61-es és az 1968/69-es tanév között drasztikus volt a csökkenés, különösen a németeknél.

36 MOL XIX-I. I. f. 859/56-57. 244 d.

37 MOL MDP-MSZMP 276. f. 91/84. Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának jelentése a Magyarországon élő nemzetiségek oktatásáról, 1955. december 15.

Kétnyelvű általános iskolák:

Év	Német		Román		Szerb-horvát		Szlovén		Szlovák		Összesen:	
	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma	iskolák, tanulók száma
1960/61	2	142	10	1087	13	548	-	-	6	740	31	2517
1968/69	1	24	8	802	8	459	-	-	6	706	23	1991
1974/75	2	135	7	618	8	471	-	-	5	679	22	1903
1979/80	2	148	7	637	6	499	-	-	5	474	20	1758
1985/86	3	482	6	714	7	496	3	215	5	804	24	2711
Kétnyelvű gimnáziumok:												
1960/61	4	348	1	96	1	116	-	-	2	123	7	683
1968/69	3	396	1	72	1	105	-	-	2	144	7	717
1974/75	3	292	1	115	1	106	-	-	2	137	7	650
1979/80	3	322	1	121	1	127	-	-	2	133	7	703
1985/86	3	489	1	118	2	205	-	-	2	141	8	953

V. A SZÖVETSÉG I. MUNKAÉRTEKEZLETE

1960. április 8–9-én került sor a Német Szövetség I., ún. munkaértekezletére. A Szövetség ekkor már a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége nevet viselte. Még a Politikai Bizottság 1956. május 4-i ülésén vetődött fel a javaslat, hogy minden szövetség egységesen demokratikus szövetség legyen, ezáltal is jelezve, hogy nincs közöttük különbség.³⁸

A névváltoztatással kapcsolatban figyelmet érdemlő tény, hogy arról nem szólt be külön a Szövetség lapja, a *Freies Leben*. Az 1956. július 28-i szám egy cikkében a Szövetség még mint Kulturális Szövetség szerepel³⁹, míg a szeptember 1-jei számban a „Demokratikus” elnevezést használják.⁴⁰

Hogy mennyire nem volt független a Német Szövetség — hasonlóképpen a másik háromhoz —, jól példázza az, hogy magát a munkaértekezletet is az MSZMP Politikai Bizottságának említett 1958. október 7-i határozata értelmében hívták össze.⁴¹ A szövetségek nevének egységessé tétele és a névváltoztatásban kifejezésre juttatott szerepváltoztatás a párt következetes stratégiáját juttatta érvényre: a szövetségeknek a pártpolitika szócsöveivé kell válniuk. Mint ahogy ténylegesen is azzá váltak. Ennek másik megnyilvánulása a nemzetiségi lapok nevének szintén egységes megváltoztatása volt. A „*Neue*” *Zeitung* az 1956 utáni „új” nemzetiségi politika megvalósításának volt a lapja, és ez az új politika semmiképpen sem a nemzetiségek „szabad életét” („*Freies Leben*”) jelentette. Ebben a névváltoztató gesztusban — nem tudhatni, mennyire tudatosan — legalább szint vallott az állam/párt valódi szándéka.

Erre az időszakra, a hatvanas évek első felére, az ún. automatizmus szemlélete volt jellemző, vagyis az a nézet, hogy nem kell külön törődni a nemzetiségi kérdéssel, a nemzetiségek azt nem is igénylik igazán, a nemzetiségek helyzete automatikusan rendeződni fog a szocializmus építése közben. Ez azt jelentette, hogy

38 Uo. Az MDP 1956. május 4-i előterjesztése a magyarországi nemzeti kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról.

39 „Chorwerke für deutsche Gesangsgruppen”. In: *Freies Leben*, 1956. július 28.

40 „Der Festtag in Leányfalu”. In: *Freies Leben*, 1956. szeptember 1.

41 MOL MDP–MSZMP 288. f. 5/98. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958. október 7-i határozata a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról. A határozat kimondta, hogy 1959. július 31-ig meg kell tartani a szövetségek küldött közgyűlését.

nem kutatták a nemzetiségeket érintő aktuális problémákat, nem folyt a nemzetiségi érdekeket szolgáló hosszú távú művelődési, oktatási tervezés sem.

A Szövetség I. munkaértekezletén 150 küldött jelent meg. Hivatalos meghívottként vett részt többek közt Harmati Sándor, a Hazafias Népfront első titkára, Benke Valéria oktatásügyi miniszter, Vendégh Sándor, Az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának vezetője.

Az értekezlet menete, az elhangzott felszólalások hangvétele, nyelvezete a korabeli állampárti rendszer stílusát tükrözték. Vissza-visszatérve dicsérték az MSZMP-nek a marxista-leninista tanításnak megfelelő, illetve az MSZMP VII. Kongresszusa szellemében folytatott helyes nemzetiségi politikáját, amelynek megvalósításába és a szocializmus építésébe a német ajkú dolgozókat is még jobban be kell vonni.

Mivel ez volt a Szövetség első országos szintű rendezvénye, így itt került sor a németek háború utáni történetének áttekintésére. Ezen belül külön kiemelték az „1956-os ellenforradalmat”, amely a németiség „tűzpróbája” volt. Felidéztek a nemzetiségeket érintő összes határozatot, a németek kulturális életének fejlődését, az oktatás gondjait. A legnagyobb részt tulajdonképpen ez, a kultúrcsoportok tevékenységének méltatása, a 3000–3500 példányban megjelenő *Neue Zeitung* és a 8500-as példányszámú *Deutscher Kalender*⁴² összeállításának, terjesztésének, népszerűségének elemzése tette ki. A *Neue Zeitung* tematikailag lényegében a *Freies Leben* profilját követte. A heti megjelenés lehetővé tette a hazai és a világpolitika, valamint a magyarországi németeket érintő aktuális események ismertetését. A *Deutscher Kalender* is a kultúrától kezdve a politikán át a sportig mindennel foglalkozott. Legnagyobb részét a hazai németiség életének, kultúrcsoportjainak, prominens személyiségeinek, TSZ-eknek stb. a bemutatása tette ki.

A kultúrcsoportokra azért érdemes kitérni, mert a számukra — a Hazafias Népfronttal közösen! — szervezett körutak mindig összekapcsolódtak politikai előadásokkal is. Ezt a fórumot használta fel a párt politikájának a nemzetiségek körében való népszerűsítésére. Ez természetesen azt is jelentette, hogy ezeken a rendezvényeken jelen voltak a Hazafias Népfrontnak és az MSZMP-nek sokszor az országos szintű, de legalább a helyi képviselői. 1955 óta 300 rendezvényt szerveztek, nemzetiségi napokat, barátsági esteket, amelyeken nyilvánvalóan nem csak németek vettek részt.

42 1956. október 20-án jelent meg a *Freies Leben* utolsó száma és 1957. szeptember 20-án jelent meg először a *Neue Zeitung*. A két időpont között nem jelent meg német nyelvű hetilap. Minden szövetség kiadott évkönyvet. A *Deutscher Kalender* először 1957-ben jelent meg.

Az oktatás kapcsán elsősorban gondokról esett szó, így például a diákok hiányos anyanyelvi tudásáról — amely probléma mindmáig megmaradt —, illetve a tanárképzés, utánpótlás nehézségeiről.

Megállapították, hogy a magyarországi németek nem élnek kellőképpen a számukra biztosított jogokkal, sokan közömbösek. Ez merült fel a *Neue Zeitung* csekély előfizetési számával kapcsolatban is, és — szemben a korábbi időkkel — nem esett már szó a nacionalizmus vádjától való esetleges félelemről. A passzivitással főleg az idősebb generációt vádolták.

Kimondták, hogy a hazai németeket már csak néhány szál fűzi a néphez, amelyből kiváltak, döntően Magyarországhoz kötődnek: „Németajkú dolgozóinknak Németország felé való orientációja a faji összetartozás értelmében nagyon lecsökkent.”⁴³ A gazdaság vonatkozásában bár a vagyonekobbzások, földkorlátozások megingatták a németeket, a mezőgazdaság szocialista átalakításával, az ipari üzemek államosításával ez a kérdés megoldódott. A németek szerepét a TSZ-mozgalmak kiszélesítésében a későbbi értekezleteken is kiemelték.

Az egész ülés fő súlypontja a szocializmus építésének közös munkájára, a békéért vívott közös küzdelemre helyeződött.

Egyértelmű volt a Szövetség német-orientációja: „Ma a magyarországi németek nagy érdeklődéssel kísérik az NDK szocialista fejlődését, lakosságának békeharcat, ugyanakkor elítélik az NSZK újrafelfegyverkezését, revanspolitikáját, melynek céljaiba a kitelepített svábokat is bevonják, s fel akarják őket használni a szocialista országok elleni provokációkhoz”.⁴⁴ Megjelent tehát itt is ez a hang, a Nyugat uszító politikával való vádolása, amely hang végigkísérte a hatvanas éveket.

A munkaértekezlet határozatban döntött a népművelési hagyományok feltárásának, gyűjtésének folytatásáról, nemzetiségi napok, béketalálkozó, barátságos estek, kultúrkörutak szervezéséről. Arról is, hogy ismeretterjesztő előadásokkal, a *Neue Zeitung*, a magyar sajtó, a Pécsi Rádió és a Kossuth Rádió segítségével a párt és a kormány szavát kell közvetíteni a német nemzetiség felé. A cél a hazaszeretetre, a párt iránti áldozatkészségre nevelés, a nacionalista, sovíniszta, klerikalista nézetek elleni harc. Küzdeni kell a kispolgári nézetek, a külső és belső ellenségek ellen. Szoros kapcsolatra kell törekedni a Hazafias Népfronttal, párt- és tanács szervekkel. Utaltak a Szövetség e téren elért sikereire, a sok német jelöltre az 1958. no-

43 MNSZI. A Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége I. országos munkaértekezletének referátuma. 1960. április 8–9.

44 Uo.

vember 16-i parlamenti és az 1960. április 20–május 20. közötti Népfront-választásokon.

A Szövetség tevékenységének szélesebb társadalmi alapokra helyezése érdekében létrehozták a 45 főből álló, ún. Társadalmi Bizottságot. „A Társadalmi Bizottság tagjai és a Német Szövetség együttműködésének legfontosabb feltétele az informálás, informálódás”.⁴⁵ Feladata az egyik oldalon a Szövetség politikai-társadalmi-kulturális munkájának ismertetése és végrehajtásának elősegítése, a párt- és kormánypolitika közvetítése volt a dolgozók felé. A másik oldalon: „Általában közvetíteniük kell a szövetség felé a németajkúak politikai, gazdasági és kulturális helyzetét, állásfoglalását, hangulatát, igényeit, javaslatait.”⁴⁶ A bizottság tagjai kapcsolatot tartottak a megyei pártbizottságokkal, a Hazafias Népfront megyei bizottságaival, a megyei tanácsok művelődési osztályaival. Tagjai részt vettek választások előkészítésében, a Szövetség rendezvényeinek, kultúrkörutaknak a szervezésében. Foglalkoztak a *Neue Zeitung* és a *Deutsche Kalender* terjesztésével. A lakosság német nyelvű könyvekre, sajtóra, előadásokra vonatkozó igényét közvetítették a Szövetség felé. Feladatkörükbe tartozott, hogy a szülők figyelmét felhívják az anyanyelvi oktatás fontosságára. A Társadalmi Bizottság feladata volt más nemzetiségi szövetségek működésének figyelemmel kísérése, és a jó tapasztalatok átvétele. A bizottság tagjai évente üléseztek. Tevékenysége hatékonyságát nem tartották optimálisnak.⁴⁷ A Társadalmi Bizottság 1969-ig működött (1964-ben, a Szövetség második értekezletén újra vagy újonnan választott tagsággal), akkor az Országos Választmány váltotta fel.

VI. A SZÖVETSÉG II. MUNKAÉRTEKEZLETE

1964. november 28–29-én került sor a Szövetség második országos munkaértekezletére. A 143 nemzetiségi küldött mellett természetesen ott volt az MSZMP Központi Bizottságának képviselőjében Demeter Sándor, a Kulturális Osztály szekcióvezetője, illetve Mészáros György, a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának vezetője. Meghívást kapott ezenkívül az ülésre a délszlávok, a csehszlovákok és a románok szövetségének főtitkára.

A munkaértekezlet lefolyása, a napirendre került témák nagyjából hasonlítottak az 1960-as értekezletre. A felszólalók között, mint akkor is, szerepeltek tanárok,

45 MNSZI. A Társadalmi Bizottság értekezletének referátuma. 1965. május 22.

46 Uo.

47 MNSZI. A Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége II. országos munkaértekezletének referátuma. 1964. november 27–28.

parasztok, és az általuk elmondottak is emlékeztettek a négy évvel korábban elhangzottakra: a német nyelvtanítás gondjaira, illetve a mezőgazdaság szocialista átalakításának előnyösségére. Szó esett a Szövetség és egyes TSZ-ek közvetlen kapcsolatáról is.

Minden értekezéslet egyik központi témája a Szövetség alapvető orgánumának, a *Neue Zeitung*nak az elemzése volt. Hambuch Géza főszerkesztő referált az újságról, megemlítve, hogy az elmúlt négy év alatt 50%-kal nőtt az olvasók, 100%-kal pedig az előfizetők száma (ez 5000 példányt és 1100–1200 előfizetőt jelentett). Bár az arányokat tekintve jelentős volt a növekedés, a német lakosság számához viszonyítva az 5000-es példányszám nem volt sok.

Hogy milyen szerepet töltött be a lap, illetve hogy milyen szerepet kellett betöltenie, jól mutatják az elhangzottak: „A *Neue Zeitung*nak feladata, hogy németül közvetítse és magyarázza pártunk és kormányunk politikáját a németajkú dolgozóknak, hogy még erőteljesebben és eredményesebben mozgósítsa őket a politikai, gazdasági és kulturális feladatok végrehajtására, hogy elősegítse szocialista tudatuk, világszemléletük kialakítását és megszilárdítását, hogy támogassa anyanyelvi művelődésüket, hogy hozzájáruljon a magyar és németajkú dolgozók barátságának, testvériségének, a proletár internacionalizmusnak elmélyítéséhez, hogy feltárja és népszerűsítse a német nemzetiség haladó hagyományait, segítséget nyújtson esetleges nacionalista, sovíniszta megnyilvánulások kiküszöböléséhez.”⁴⁸ Az idézet nagy része bármelyik korabeli magyarországi sajtótermékre vonatkozhatott volna. A felsorolásból a németiség szempontjából igazán fontos az anyanyelvhasználat (hogy anyanyelvükön értesülhettek a világban és Magyarországon történekekről) és a kulturális tradíciók őrzésének, folytatásának pontja volt. A legfőbb külpolitikai és hazai események mellett a *Neue Zeitung* rendszeresen — 8 oldalon — beszámolt a szövetség tevékenységéről, az egyes kulturális rendezvényekről, sport- és ifjúsági hírekről (ez utóbbi azért is fontos volt, mert a Német Szövetségnek nem volt ifjúsági lapja).

Az 1964-es munkaértekezleten is folytatódott az NSZK-ellenes (és általánosságban Nyugat-ellenes) politika. A rokon látogatásokról megállapították, hogy hatásuk részben előnyös, de teherterhelés is. Többek között azért, mert az NSZK-ban az odalátogatókat „kémtvékenységre szervezik be, s fel akarják használni őket revansista és háborús céljaik szolgálatában.”⁴⁹ Sokakat elbűvöl az ottaniak életszínvonala, de azt mindenki látja, hogy az élelmezés nálunk jobb — állapították meg.

48 Uo.

49 Uo.

Hosszasan fejtegették a nyugatnémet militarista politikát, az imperialistákkal szemben a békeharc folytatásának szükségességét. Megemlítették, hogy az NSZK-ból idelátogatók elmennek a Szövetség rendezvényeire. Kétségtelen volt tehát, hogy „anyaországnak” az NDK-t ismerték el, az oda irányuló utazások „politikai szempontból is kívánatosak” voltak.⁵⁰

VII. A HATVANAS ÉVEK MÁSODIK FELE ÉS A SZÖVETSÉG III. KONGRESSZUSA

1965-ben ünnepelte a Szövetség fennállásának 10. évfordulóját. A *Neue Zeitung* ünnepi cikke számot vetett a Szövetség addigi tevékenységével, kiemelve, hogy az elmúlt 10 évben 635 falulátogatásra került sor, ami azt jelenti, hogy átlagosan háromszor jártak minden németlakta faluban. Az egyes rendezvényeket, svábbálokat (az első országos svábbált Budapesten tartották 1958. május 17-én), kultúrkörutak előadásait 500 000-nél többen keresték fel.⁵¹ Ez a szám valóban figyelemre méltó, ha 250 000–300 000-es német nemzetiséggel számolunk, még annak ismeretében is, hogy az egyes rendezvényeken nem csak németek vettek részt. A Szövetség — még ha állami és pártfelügyelet alatt is — betöltötte a németeket összetartó funkcióját.

1969. április 28–29-én tartotta a Szövetség III., több változást hozó országos ülését, immár Kongresszus néven. A Kongresszus elnöke Orbán László oktatásügyi miniszterhelyettes volt, a Hazafias Népfrontot Baráti József, a Népfront Országos Tanácsának titkára képviselte. Meghívást kapott Kővágó László, az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának vezetője is. (A Nemzetiségi Osztályt 1967-ben megszüntették, de 1968 végén visszaállították.) 164 küldött volt jelen. A Kongresszuson áttekintették a külpolitikai helyzetet, ezen belül megmaradt az imperialista erők uszító munkálatairól szóló hangvétel. Különösen az NSZK vált célponttá, amely „permanens veszedelem az európai és a világ-békére”.⁵² A belpolitikai elemzések középpontjában az MSZMP Politikai Bizottságának a magyarországi nemzetiségek helyzetéről hozott 1968. szeptember 17-i határozata állt.⁵³

Megállapították, hogy bizonytalanság uralkodik a nemzetiségi lakosok valósgos számai körül. Elvetették az asszimiláció siettetésének koncepcióját, ugyan-

50 Uo.

51 „Zehn Jahre Deutscher Verband”. In: *Neue Zeitung*, 1965. május 21.

52 MNSZI. A Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége III. kongresszusának referátuma. 1969. április 28–29.

53 *Fehér István* elemzi ezt. *Fehér I.*: i. m. 192–194. p.

akkor azt a nézetet, miszerint az állam köteles mindent megtenni az asszimiláció megakadályozása érdekében. Kiemelték, hogy igen erőteljes az NSZK-ból irányított propaganda a német nemzetiségű lakosság körében, amelyhez az NSZK a sajtót, nyelvtanfolyamokat, könyvküldeményeket, a rokoni látogatásokat, más személyi kapcsolatokat, anyagi támogatást — így például a háborúban elesett magyarországi német SS-katonák magyarországi hozzátartozóinak nyugdíjbiztosítását — használ föl. Megjegyezték, hogy a Politikai Bizottság 1958. október 7-i határozatának a kétnyelvű feliratokra vonatkozó előírásait nem hajtották végre, kivéve Zala megyét. A nemzeti érzékenységet sértheti ezenkívül, hogy például nem anyakönyvezhetőek nem magyar hangzású keresztnevek. A rádió, a televízió és a központi lapok nem fordítanak kellő figyelmet a nemzetiségekre. Elégtelen a könyvtárak nemzetiségi könyvekkel való ellátottsága. A nemzetiségi lapoknak kevés előfizetőjük van. A legnagyobb gondot az oktatás jelenti. Kevés és csökkenő számú a kétnyelvű óvoda. Az 1960-ban bevezetett kétnyelvű oktatással bár egyetértenek mind a szülők, mind a pedagógusok, az nem váltotta valóra a hozzá fűzött reményeket, mert a szakmai, nyelvi és módszertani segítség elmaradt. A nyelvvoktató iskolák száma is csökkent az elmúlt tíz évben, különösen a szlovákoknál. A nemzetiségi iskolák nem centralizáltak, sokszor szakfelügyeletük sem biztosított. A szeptemberi határozat anyanyelvi oktatásnak minősítette a nyelvvoktató iskolákat is.

E hiányosságok megszüntetésére a Politikai Bizottság 11 pontba gyűjtötte össze a tennivalókat. Így például az oktatás területén elrendelték a pedagógus-ellátottság, a pedagógusok felkészültségének felülvizsgálását, az óraszám felemelését a nyelvvoktató iskolákban 4-re. A politikai akcióval egybekötött kultúrkörutak számának növeléséről is határoztak, illetve arról, hogy javaslattevő és konzultatív jogot kell biztosítani a szövetségeknek a nemzetiségeket érintő kérdésekben. A Politikai Bizottság kötelezte a megyei pártbizottságokat és tanácsokat, hogy vitassák meg a nemzetiségek helyzetét, gondoskodjanak a határozat végrehajtásáról.

„A végrehajtás azonban nem volt gyakorlat korábban sem, most sem, később sem.”⁵⁴ A Kongresszus azonban — mintegy fél évvel a határozat meghozatala után — természetesen még nem ennek hangulatában tárgyalta ezeket a pontokat. A résztvevők is megfogalmazták az 1968. szeptemberi határozatban foglalt gondokat, és a Kongresszus határozati pontjai is nagyjából ezeket a kérdéseket (agitációs munka, oktatás, könyvtári ellátás, kultúrkörutak stb.) fogták át.

A III. Kongresszus különleges jelentőségét az adta többek között, hogy ekkor került sor először a Szövetség alapszabályának elfogadására.⁵⁵ Az alapszabály

megadta a Szövetség szervezeti kereteit, rögzítette feladatait, kötelezettségeit és jogait. 1. §-a kimondta: „A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége önálló társadalmi szervezet, amely politikai, társadalmi, kulturális tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája alapján, a Hazafias Népfronttal együttműködve fejti ki a német nemzetiségű magyar állampolgárok alkotmányban biztosított nemzetiségi jogai területén”. A Szövetség feladata a németek ösztönzése a szocializmus építésében való részvételre, a hazaszeretet mélyítése, a nemzetiségi jogok megvalósításának elősegítése. A németeket érintő állami, társadalmi és szövetkezeti szervhez a Szövetség javaslatot tehet, illetve meghallgatását igényelheti. A kulturális hagyományokat továbbviszi, segíti a művelődési szervezetek az oktatás kérdéseinek megoldásában. A Szövetség kiadványait mindezen feladatok szolgálataiba állítja.

Az alapszabály rögzítette a Szövetség szervezeti felépítésében bekövetkező változásokat is. A legfontosabb az ún. Országos Választmány létrehozatala volt. A Szövetség szervei a Kongresszus, az Országos Választmány és a Titkárság voltak. Tisztségviselői az elnök, a két alelnök, a főtitkár, a titkár és a Szövetség időszakos lapjának a főszerkesztője. Az alapszabály leszögezte, hogy a Kongresszus a Szövetség legfőbb szerve, megvitatja a Szövetség munkájáról szóló beszámolókat, határozatokat hoz, dönt a Szövetség alapszabályának elfogadásáról, illetve módosításáról. A Kongresszus küldöttjei a német nemzetiségű állampolgárok választott képviselői, a Szövetség tisztségviselői és az Országos Választmány tagjai. A küldötteket négy évre választják, 1000 lakost 1 fő képvisel, 2000-et 2 fő, azon felül 3. Ha valamely településen nem tartható meg a küldöttválasztó gyűlés, akkor onnan a Szövetség elnöke és főtitkára hív meg küldötteket. A Kongresszus négy évenként ülésezik. Határozatképességéhez kétharmados jelenlét szükséges.⁵⁶ Egyszerű szótöbbséggel hoz határozatokat, szavazategyenlőség esetén az elnök dönt. Az alapszabály módosításához kétharmados többség kell. A Kongresszus üléseit a Szövetség elnöke (vagy az egyik alelnök) vezeti. Jegyzőkönyvet kell készíteni az ülésekről.

Az Országos Választmánnyal kapcsolatban rögzítették, hogy 60 tagú, tagjait a Kongresszus választja négy évre. Az Országos Választmány választja meg tagjai sorából a Szövetség elnökét és két alelnökét, a főtitkár, a titkár és a főszerkesztő

55 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének 1969. április 29-én elfogadott alapszabálya.

56 Hiányos létszám esetén a Kongresszus 8–30 napon belüli összehívását mondta ki az alapszabály, de erre sohasem volt példa.

személyére vonatkozóan véleményt nyilvánít. Megvitatja és jóváhagyja a Szövetség éves munkaterveit és közreműködik azok végrehajtásában. Megalakítja a Szövetség három bizottságát, az oktatási, a kulturális és a szerkesztőbizottságot. Előkészíti a Kongresszust. Évenként ülésezik, a Szövetség elnökének (egyik alelnökének) vezetésével. Határozatait a Kongresszushoz hasonló módon hozza.

Az alapszabály értelmében Titkárság irányítja folyamatosan a Szövetség ügyeit. Tagjai: az elnök, a két alelnök, a titkár, a főszerkesztő, a három bizottság titkárai, elnöke. Két évenként négyszer ülésezik legalább, a főtitkár vezetésével. A Szövetség feladatainak folyamatos ellátásáról, a Kongresszus, a Választmány és a Titkárság üléseinek összehívásáról, a határozatok végrehajtásáról, a Szövetség képviseletének ellátásáról, gazdálkodásáról a főtitkár gondoskodik a titkársági munkatársak útján. A főtitkárt a Művelődésügyi Minisztérium nevezi ki az Országos Választmány meghallgatásával. A főtitkárt a titkár helyettesíti, akít a főtitkár nevez ki. A főtitkár a Szövetség tevékenységéről évente beszámol az Országos Választmánynak, négy évenként jelentést tesz a Kongresszusnak.

A *Neue Zeitung* főszerkesztőjét — szintén az Országos Választmány meghallgatásával — a Tájékoztatási Hivatal nevezi ki. A főszerkesztő az Országos Választmánynak és a Kongresszusnak számol be munkájáról. Munkatársait javasolja.

A Szövetség és a Hazafias Népfrent együttműködéséről a Szövetség főtitkára gondoskodik. A főtitkár tagja a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának. A Szövetség javaslatokat terjeszt a Hazafias Népfrent elé a német nemzetiségű állampolgároknak az államhatalmi, tanácsi és társadalmi testületi szervekbe való jelölésére. A Kongresszus küldöttválasztó gyűléseinek lebonyolításában a Hazafias Népfrent területi bizottságai segítenek.

A Szövetség a művelődésügyi miniszter felügyelete alatt álló jogi személy. Kiadásainak fedezetét a minisztérium költségvetése biztosítja, ellenőrizve egyben a Szövetség gazdálkodását.

A Szövetség alapszabálya a Művelődésügyi Minisztérium jóváhagyásával válik hatályossá. Módosításához is a minisztérium hozzájárulása szükséges.

A küldöttválasztások bevezetése volt az alapszabály egyik legfontosabb pontja. Ez a korábbiakhoz képest közvetlenebbé tette a Szövetség és a német nemzetiségű lakosság kapcsolatát. Megmaradt azonban (természetesen) a fölülről jövő irányítás, amit a Szövetség céljainak meghatározása, főbb vezetőinek állami kinevezési módja is jól tükrözött.

VIII. A SZÖVETSÉG ELSŐ ÉVEI AZ ÚJ MŰKÖDÉSI KERETEK KÖZT ÉS A IV. KONGRESSZUS

A hetvenes évek első felében a Szövetséget foglalkoztató kérdések egy részében előnyös változások történtek. Így az 1969-ben elfogadott alapszabály értelmében 1970 volt az első olyan év, amikor is a Szövetség mint konzultatív–javaslattevő érdekképviseleti szerv léphetett föl. A megyei tanácsok és pártbizottságok nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó üléseire meghívták a Szövetség képviselőit is.⁵⁷

De nem érvényesült mindenütt ez. A Szövetség első ízben 1970-ben körlevelet küldött a 220 németlakta községhez, amelyben kérte, hogy közöljék képviselőtük mértékét a helyi és megyei tanácsokban.⁵⁸ Nemleges válasz érkezett pl. Törökbálintról, Bajáról, Gyuláról, Kőszegről.

Nagyobb figyelem irányult a nyelvművelésre. „Reicht brüderlich die Hand” („Nyújtsatok testvéri jobbot”) elnevezéssel nemzetiségi vetélkedő-sorozat indult. Nőtt az érdeklődés a német nyelvoktatás iránt is. Ennek kétségtelen bizonyítéka, hogy 1968 és 1973 között a német nemzetiségi oktatási intézmények száma 45%-kal, a német nyelvi pedagógusok száma 62,5%-kal, a tanulók száma 35%-kal, a csoportok és klubok száma 25%-kal nőtt.⁵⁹ A Művelődésügyi Minisztérium pályázatot írt ki a nemzetiségi kulturális munka új módszereinek felkutatására.⁶⁰

Az alapszabály alapján létrehozott Bizottságok és az Országos Választmány működése egyelőre némi kívánnivalót hagyott maga után. A Bizottságok nem ismerték javaslataik további sorsát, így ez nem motiválta őket kellőképpen a javaslattevésben.⁶¹ 1971-ben a Kulturális Bizottságon belül megalakult az Irodalmi Szekció és a Honismereti Szekció.⁶²

57 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége Titkárságának értékelése az 1970-ben végzett munkáról.

58 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége Titkárságának értékelése az 1971-ben végzett munkáról.

Az 1973-as kongresszus küldöttei is azt panaszolták, hogy a tanácsok nem, vagy csak ritkán kérik ki tanácsukat fontos nemzetiségi ügyekben. In.: Neue Zeitung, 1976. október 15. Réger Antal cikke.

59 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége IV. kongresszusának beszámolója. Orbán László (művelődési minisztériumi államtitkár, az MSZMP Központi Bizottságának tagja) hozzászólása.

60 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége Titkárságának értékelése az 1970-ben végzett munkáról. Díjat kapott többek között Réger Antal, a későbbi főtítkár is.

61 Uo.

A könyvtárügyben javulást eredményezett az ún. báziskönyvtári hálózat megerősítése. A báziskönyvtárak feladata lett az ellátás bővítése, ezek az illetékes tanácsok felügyelete alatt álltak. (Pécsett, Szekszárdon, Székesfehérváron, Tatabányán, Sopronban, illetve Budapesten — akkori nevén Állami Gorkij Könyvtár — működött ilyen báziskönyvtár.)⁶³

A hetvenes évek elejére megváltozott a Szövetségnek az NSZK-hoz való viszonya. Az általános nemzetközi enyhülésnek megfelelően — 1973. júniusában aláírták a német–német alapszerződést — megszűnt a Szövetség dokumentumaiban is az NSZK-t mint imperialista uszító hatalmat támadó hang. Ennek egyik jele az volt, hogy a Szövetség interjút adott többek között a stuttgarti rádióknak és a hamburgi tévének.⁶⁴ Az NSZK-ba és az NDK-ba mintegy 1500 *Deutschher Kalender*-t küldtek.⁶⁵ Az átmeneti szituáció bizonytalanságát tükrözi a Titkárság 1971-es megjegyzése az NSZK-val kapcsolatban: „Hozzá kell tennünk, hogy nem egyszer sok töprengést okoz számunkra az, miképpen utasítsuk vissza a részükről érkező számos felajánlást, anélkül, hogy elveinkből engednénk, s hogy az ajánlattevőket meg ne sérteneink.” Ehhez hozzájárult az is, hogy „minden alkalommal egyeztetnünk kell álláspontunkat a Művelődési és a Külügyminisztériummal”.⁶⁶

Az átmeneti helyzetnek a Magyarország és az NSZK közti diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló egyezmény életbe lépése vetett véget 1973. decemberében.

Közvetlenül ezt megelőzően ült össze a Szövetség IV. Kongresszusa 1973. november 8–9-én. Ez volt az első kongresszus, amelyen a német nemzetiségű lakosok által megválasztott 230 küldött vett részt. A küldöttválasztó gyűléseket a Kongresszus összehívása előtt egy hónappal fejezték be. Ezeket a politikai gyűléseket sok helyütt kulturális programokkal kapcsolták össze.⁶⁷

62 MNSZI. Beszámoló a Szövetség 1972-ben végzett munkájáról.

63 Uo. A báziskönyvtárak száma 1987-ig 9-re gyarapodott, ez az összes nemzetiségi könyvtár mintegy felét jelentette. Az 1974-es könyvállomány 32 218 kötet volt (az összes nemzetiségi könyvállomány 116 542), ez 1987-re 107 749-re (összes nemzetiségi könyvállomány 241 831) nőtt. *Fehér I.*: i. m. 49. p.

64 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége Titkárságának értékelése az 1971-ben végzett munkáról.

65 Uo.

66 Uo.

67 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége IV. kongresszusának referátuma.

A Kongresszuson állami részről többek közt Orbán László, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Művelődésügyi Minisztérium államtitkára és Bencsik István, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtitkára vett részt.

Beszámolók hangzottak el az egyes németlakta régiók helyzetéről, az oktatás gondjairól (tanárképzés, kollégiumhiány), ugyanakkor a németet tanulók számának növekedéséről is. Orbán ígéretet tett arra, hogy a következő ötéves tervben szerepelni fog egy német nemzetiségi kollégium létesítése.⁶⁸

Szó esett az 1969-es alapszabálynak a Művelődésügyi Minisztérium irányításával eszközölt módosításáról, ami a Szövetség szerveinek harmonikusabb együttműködését, illetve az Országos Választmány jogainak és kötelességeinek kiterjesztését célozta. Ezek közé tartozott a különböző szervek, intézmények támogatása a nemzetiségi politika érvényesítésében. Az Országos Választmány tagjainak feladatkörébe tartozott új kultúr csoportok alakulásának támogatása, kultúrkörutak, kiállítások, nemzetiségi napok, svábbálok, nemzetiségi versenyek szervezésének segítése, a *Neue Zeitung* és a *Deutscher Kalender* terjesztése, könyvek propagálása, a szülők informálása az anyanyelvi oktatás lehetőségeiről.

Újjáválasztották a Szövetség szerveit. Wild Frigyes, a Szövetség első, 1955 óta hivatalban lévő főtitkára egészségügyi okokra hivatkozva visszavonult. Az új főtitkár Réger Antal lett.

IX. A HUSZADIK ÉVFORDULÓ ÉS A SZÖVETSÉG V. ÉS VI. KONGRESSZUSA

1974-ben megszűnt a Művelődési Minisztérium. A nemzetiségi ügyek felelősei utódhivatalaiban, a Kulturális, illetve az Oktatási Minisztériumban a Nemzetiségi Osztály, illetve a Nemzetiségi Oktatási Bizottság lettek. Ez utóbbiban a Szövetség tanácskozási joggal rendelkezett. Ez a szervezeti változás semmiféle kihatással nem volt az eddig gyakorlatban lévő nemzetiségi politikára.

1975. szeptember 20-án Pécsen került sor a Német Szövetség megalakításának 20. évfordulója megünneplésére,⁶⁹ amelyet a Hazafias Népfronttal és a Kulturális Minisztériummal közösen szerveztek meg. A vendégek sorában kormánytagok, az MSZMP Központi Bizottságának tagjai szerepeltek, valamint az NDK nagykövete. Az ünnepségen — mint általában a Szövetség kongresszusain is — állami kitüntetések átadására is sor került. Az esemény a sajtóban is kellő hangot kapott.

68 Uo. Orbán László hozzászólása.

69 MNSZI. Beszámoló a Szövetség 1975-ben végzett munkájáról.

1976 júniusában–júliusában megyei nemzetiségi tanácskozásokat tartottak. Céljuk a Kongresszusra való felkészülés, illetve az 1973 óta megvalósult eredmények megvitatása volt. A tanácskozásokon a következőket állapították meg: A németek aktívan részt vállalnak a szocializmus építéséből, nemzetiségi közérzetük jó, közéleti aktivitásuk kielégítő, kulturális tevékenységük kiemelkedő. Könyvtári ellátottságuk javul. Sajtójuk helyzete rendezett (1975 óta a *Deutscher Kalendert* nem a Szövetség, hanem a Magyar Posta terjesztette). Hiányzik viszont egy országosan fogható német nyelvű rádióadás, a tévében is szükség volna nemzetiségi műsorra. A gondok legégetőbbben az oktatás területén jelentkeznek.⁷⁰

Azt a Titkárság 1976-os beszámolója is megállapította, hogy az 1968 után a német nyelvoktatás területén tapasztalható növekedés 1975–76-ra lecsillapodott.⁷¹

Az 1958-as és az 1968-as határozatokat követően — a tízéves periódust betartva — az MSZMP Politikai Bizottsága 1978. január 10-én újabb határozatot hozott a nemzetiségi kérdésekkel kapcsolatban.

Megállapították, hogy a nemzetiségek gazdasági, politikai és közéleti szempontból egyenjogúak. A párt-, állami és társadalmi szervek megfelelő nemzetiségi politikát folytatnak. Az óvodai nyelvoktatás fejlődött. A német és szlovák nyelvoktató iskolákban tanulók száma nőtt, a kétnyelvű oktatás területén azonban stagnálás figyelhető meg, kevés az ilyen típusú iskola. A tankönyvellátás jó, a nemzetiségi pedagógusképzés számszerűleg kielégítő. Kiemelték, hogy nincs német középiskolai kollégium. A Német Demokratikus Köztársaság 1974 óta segíti a német anyanyelvi oktatást és kulturális munkát. Javult a nemzetiségi könyvkiadás.

A határozat szerint a tömegtájékoztató eszközök rendszeresen foglalkoznak a nemzetiségekkel. A kétheti román lap kivételével a nemzetiségi újságok hetente jelennek meg. Nagy számban helyeztek el többnyelvű feliratot közintézményeken. A közúti helységnévtáblákon viszont csak a magyar elnevezések szerepelnek.

Visszatérő pontként szerepelt immár, hogy a Német Szövetségi Köztársaság fokozott érdeklődést mutat a magyarországi németek iránt. Az NSZK budapesti nagykövetsége törekszik a Német Szövetséggel való kapcsolatra. Élénkült a kitelepített és az itthon maradt németek közti érintkezés. Utaltak azonban arra, hogy a hazai német lakosság idős generációjában él még a bizalmatlanság és a félelem a múlt emlékei miatt, valamint, hogy a „túlkapások” hivatalos részről történő elítélését várják.

70 MNSZI. A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége Titkárságának beszámolója az 1976-os munkáról.

71 Uo.

A határozat kimondta, hogy a Hazafias Népfrontnak meg kell tárgyalnia a nemzetiségek helyzetét, és létre kell hozni a Nemzetiségi Bizottságokat. Bővíteni kell a tannyelvű oktatást, növelni kell a diákokthonok férőhelyeit. Ahol a lakosság egyharmada nemzetiségi állampolgár, ott a helységnevtáblákon és a köztintézményeken a nemzetiségi feliratot is ki kell tenni. A nemzetiségi sajtó a nemzetiségi helységneveket használhatja. A román lapot hetilappá kell átalakítani. A magyar sajtó továbbra is foglalkozzon rendszeresen a nemzetiségekkel. A Délszláv, Szlovák és Német Szövetség megfelelő elhelyezését biztosítani kell. A nemzetiségi oktatás és kulturális tevékenység segítésére továbbra is igénybe kell venni külföldi segítséget.

A határozatban szerepelt az is, hogy a nemzetiségi szövetségek 1978 őszén tartásuk meg soron következő kongresszusait.⁷²

„Együtt a fejlett szocializmus felépítéséért!” volt a Szövetség V. Kongresszusának jelszava, amelyet 1978. november 4–5-én tartottak. Az MSZMP Politikai Bizottságát Benke Valéria, a Hazafias Népfrontot Hegedüs S. László, az Oktatási Minisztériumot Tóth Dezső miniszterhelyettes képviselte. A Kongresszuson 206 választott és 13 meghívott küldött vett részt, valamint az Országos Választmány 75 tagja.⁷³ A felszólalók az eddig is ismertetett eredményeket és gondokat fogalmazták meg. A Kongresszus legfontosabb döntése a Szövetség nevének megváltoztatása volt, amely névváltoztatás a magyar elnevezésben nem jelentkezett: Demokratischer Verband der Deutschen in Ungarn helyett Demokratischer Verband der Ungarndeutschen lett a Szövetség új neve. A változtatás indoka az volt, hogy az eddigi név nem fedte az Ungarndeutsch, azaz magyarországi német fogalmát: „Egyértelműbben tükrözi nemzetiségünk helyét, az évszázados együttélést közös hazánkban.”⁷⁴ A név megváltoztatása és az abban kifejezésre jutó hangsúlyeltolódás — nem a németség, hanem a Magyarországon való együttélés előtérbe helyezése — összhangban volt a párt nemzetiségi politikájával.

Az együttélés jól működött. Ezt tükrözte mindenesetre a Szövetség 1983. december 3–4-én tartott VI. kongresszusa is: „A magyarországi németek politikai hangulata és közérzete jó. Nemzetiségünk életszínvonala megfelel az egész lakosság életszínvonalának. Azonos esélyeink és lehetőségeink vannak az élet minden területén.”⁷⁵

72 *Fehér I.*: i. m. 220–224. p.

73 *Wild Frigyes*: Ein Vierteljahrhundert. Festschrift zum 25. Jahrestag des Demokratischen Verbandes der Ungarndeutschen. Bp., 1980. 66–70. p.

74 *Deutscher Kalender*, 1980. 49. p.

75 MNSZI. Beszámoló a VI. Kongresszusról. 1983. december 3–4.

A kongresszuson született határozat nagy vonalakban az eddigi feladatok folytatását fogalmazta meg. Ezért felhívta a Szövetség a német nemzetiségi értelmiséget, hogy aktívabban kapcsolódjanak be a nemzetiségi munkába. Kiemelt szerepet tulajdonítottak az anyanyelv oktatásának, ami „a német nemzetiség fennmaradása szempontjából alapvetően fontos”. Ennek érdekében a kétnyelvű oktatás bővítését indítványozták. A kulturális tevékenység eredményességének megtartását szorgalmazták, megjegyezve, hogy az ifjúságot jobban be kell ebbe vonni. A határozat zárópasszusában kijelentették, hogy a nemzetiségi kérdés elsődlegesen belügyi kérdés, de jelentős a szerepe a más népekhez fűződő viszonynak.⁷⁶

X. A VALÓDI ÉRDEKKÉPVISELET KEZDETE — A SZÖVETSÉG A RENDSZERVÁLTOZÁS ELŐESTÉJÉN

Minden korábbinál többen és több helyről érkeztek küldöttek és vendégek a Szövetség VII. kongresszusára, amelyet 1988. december 3–4-én tartottak Budapesten. A 379 delegáltat az 1969-es alapszabály értelmében falu- és városi gyűléseken választották. A német nyelvű országok felé való orientálódás egyértelmű gesztusa volt, hogy első alkalommal kaptak meghívást a kongresszusra azok képviselői és sajtói. Így jelen volt az osztrák követségi tanácsos, a svájci nagykövet, az NSZK nagykövetségének első titkára, az NDK nagykövete, az NDK, illetve az NSZK Kulturális és Információs Centrumának igazgatója, valamint a Baden–Württembergi Dunai-száb Kulturális Alapítvány Elnöke.⁷⁷

A *Deutscher Kalender* „Der 7. Kongreß — ein lauter Aufschrei” címmel számolt be a kongresszusról⁷⁸, azaz: „A hetedik kongresszus — egy hangos kiáltás”. Kinek szólt és mit tartalmazott ez a kiáltás? A küldöttek követelései sok mindenben megegyeztek az eddigi követelésekkel. Ide tartozott az oktatás támogatása, az igény, hogy jóval nagyobb legyen a lehetőség az anyanyelv használatára. A kultúrát támogassák erősebben. Lényegesen több nemzetiségi adásidőt kapjanak a nemzetiségek, és legyenek országosan is fogható rádióadások.⁷⁹

Valódi változást a követeléseknek a korábbinál határozottabb hangon való megfogalmazása jelentett. És ami szintén e határozott fellépés része volt, és a nemzetiségi érdekképviselet élénkülését igazolta, egy új nemzetiségi törvény megho-

76 Uo.

77 Der 7. Kongress — ein lauter Aufschrei. In: *Deutscher Kalender*, 1990. 21. p.

78 Uo.

79 Az első német nyelvű országos rádióadás 1978. júliusában indult. Szintén 1978-ban sugározták az első országos német nemzetiségi műsort.

zatalának sürgetése volt. Egy olyan nemzetiségi törvényé, amely „biztosítja a népcsoportok fennmaradásának politikai, társadalmi és anyagi előfeltételeit”⁸⁰

Mindenki elismerően szólt a német nemzetiség és a német nyelvű országok viszonyáról. A beszámolók, hozzászólások, javaslatok lényegében egyetlen pont körül mozogtak: kapjon a német nemzetiség nagyobb önállóságot és nagyobb segítséget céljai megvalósításához.

Az egész országban meginduló változások jutottak kifejezésre az állami részről megjelent képviselők beszédeiben is. Iványi Pál, Budapest főpolgármestere, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja méltatta a magyarországi németeknek az ország gazdasági, társadalmi és szellemi fejlődésében játszott szerepét. Elvetette a magyarországi német lakossággal szemben a második világháború után alkalmazott kollektív felelősség elvét és gyakorlatát, és hangsúlyozta a magyarországi nemzetiségi politika megújításának szükségességét.⁸¹ Czibere Tibor művelődési miniszter a kétnyelvű oktatás bővítése mellett szólalt föl, és utalt a lehetőségre, hogy az eddigi kötelező orosz nyelvoktatás helyét részben a német tölthetné be.⁸²

Sor került a Szövetség új tisztségviselőinek megválasztására. A korábbi szokásoktól eltérően és a demokratizálódás jegyében, a lényegesen megújított alapszabály szerint a tisztségviselőket nem az Országos Választmány, hanem a Kongresszus választotta meg, titkos szavazással. Lényegesen kibővült az Elnökség is. A Szövetségnek és a magyarországi németeknek a kongresszust megelőzően, illetve azt követően megválasztott érdekképviseleteinek megyei és budapesti vezetői az alapszabály értelmében az Elnökség tagjai lettek. A Szövetség főtitkárának ismételten Hambuch Gézárt választották meg, az elnök Manherz Károly lett.

A kongresszusi határozat 12 pontba gyűjtötte össze a Szövetség célkitűzéseit.⁸³ Érdemes megfigyelni ezeknek a feladatoknak és követeléseknek a sorrendjét. Míg eddig a munkaértekezleteken, illetve kongresszusokon született határozatok bevezetőiben a német lakosságnak a szocializmus közös építésében való részvétele, a magyarokkal és a többi nemzetiséggel való együttélése került az első helyre, vagyis a párt- és kormányvezetés irányítása alatt a minél erőteljesebb integrálódás a közös hazába, itt a közös társadalmi feladatok ellátása, a békés egymás mellett élés csupán az utolsó előtti pontban nyert megfogalmazást. A pártszellem érezhetően a háttérbe szorult.

80 Uo.

81 Der 7. Kongress — ein lauter Aufschrei. In: Deutscher Kalender 1990, 23. p.

82 Uo.

83 Uo. 34–41. p.

A határozat 1. pontjában a nemzetiségi politikának az országban zajló demokratizálódás, a társadalmi és gazdasági reformok szellemében történő megújításának szükségessége szerepelt. A 2. pont egy nemzetiségi törvény elfogadását indítványozta, amely rögzíti „a Magyarországon élő nemzetiségek kollektív és individuális jogait, a nemzetiségi sajátosságok megőrzésének és kibontakoztatásának elveit, az ehhez szükséges politikai, társadalmi, anyagi és intézményes feltételeket, a központi, regionális és helyi nemzetiségi feladatokat, valamint az ehhez kapcsolódó ellenőrzést és számadási kötelezettséget.”

Az önállóság kérdése került az előtérbe. Kimondták, hogy a Szövetségnek szilárd területi és helyi bázisszervekre van szüksége, nagyobb döntési hatáskörre nemzetiségi ügyekben, lényegesen jobb anyagi és személyi feltételekre. Csak ekként válhat egyenrangú partnerré kül- és belföldön.

A Szövetség kongresszusai közül most nyert először nyíltan megfogalmazást az asszimiláció veszélye, amely a német nemzetiséget létében fenyegeti. Ennek megakadályozása érdekében a legfőbb hangsúlyt a magyarországi német nyelvoktatás rendszerének kidolgozása, valamint a német nyelv kötetlen használata az élet minden területén. A kultúrcsoportok, egyesületek, klubok, versenyek, fesztiválok stb. támogatása továbbra is elsőrendű feladat. Jelentősen több német nyelvű tévéműsorra és országosan fogható rádióadásokra van szükség. A határozat pártolta a Szövetség kapcsolatainak erősítését a német nyelvű országokkal.

A múlttól való elszakadás vágya fejeződött ki a Szövetség nevének megváltoztatásában is: az új név a Magyarországi Németek Szövetsége lett.

XI. ÖSSZEFOGLALÓ ÉS KITEKINTÉS

Az 1988-as Kongresszuson ébredezni kezdő tettvágy a Német Szövetség 1990-es kongresszusán robbant ki teljes erővel. A Szövetség fennállása óta ez volt az első ideiglenesen összehívott Kongresszus. Miután a dolgozat az egypártrendszer végéig szándékozta áttekinteni a Német Szövetség történetét, erre a Kongresszusra nem tér ki részleteiben. A már a választások után, decemberben összeült Kongresszuson a német nemzetiségnek „az elmúlt 45 év elhibázott magyarországi nemzetiségi politikájából” eredő súlyos krízisének megoldása állt a középpontban.⁸⁴ A német nemzetiség alkotmányos jogainak érvényesítését követelték.

Fordult a kocka: a kongresszusok közül most először szögezték le az NSZK-hoz fordulván, hogy a német kisebbség tagjaival mint a német néphez, a német nemzethez tartozókkal és sok tekintetben mint a Német Szövetségi Köztársaság állam-

84 MNSZI. Sonderkongress der Ungarndeutschen 1990.

polgáraival kell bánni. Fennmaradásukhoz anyagi, erkölcsi és politikai segítséget kértek az NSZK-tól.

A Kongresszus új alapszabályt fogadott el, ami a Szövetség további demokratizálódásának eredménye és letéteményese volt. A Szövetség önkormányzati szervevé alakult.⁸⁵

Időközben megszületett a nemzetiségi törvény (1993. évi LXXVII. tv.). Látványosan elérkezett az *érdekképviseleti funkció* betöltésének történelmi pillanata, a magyarországi németek 1945 óta függőben lévő sérelmei orvoslásának ideje. Megkezdődött a nemzetiségi alapú parlamenti képviselőért folytatott küzdelem.

Végre minden nemzetiségi szövetség a maga útját járja. Most juthat érvényre tömegszervezeti jellegük. Immár nem a szocialista ideológia hirdetése a feladatuk, mint ahogy az volt az elmúlt 50 évben. Nem ennek az ideológiának a mechanikus gépezete működteti őket, amelynek évtizedeken át voltak egységesen kezelt, uniformizált alkatrészei.

Párthatározat döntött 1956-ban nevük egységesítéséről, arról, hogy „demokratikus” szövetségek legyenek. Párthatározat rendelte el kongresszusaik (kezdetben munkaértekezleteik) összehívását, amelyeket nagyjából mindig egy időben rendeztek. A kongresszusokat (munkaértekezleteket) a párt, a kormány, a Hazafias Népfront felügyelte, ahogy felügyeletük alatt tartották a nemzetiségi sajtót is. Ez utóbbit azért is kell hangsúlyozni, mert a *Neue Zeitung* és a *Deutscher Kalender* voltak elsősorban azok az orgánusok, amelyek útján a Szövetség érintkezett a magyarországi német lakossággal. A közvetlen találkozások, azaz a kulturális rendezvények szintén pártpolitikai akciókkal ötvözödtek.

Az egész magyarországi nemzetiségi politikát, annak jellegét a legjobban talán az a tény tükrözi, hogy a második világháborút követően az önálló nemzetiségi ügyosztály 1949. januárjában a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban az Általános Iskolai Főosztály keretén belül jött létre, és — megszakításokkal és módosításokkal — 1989-ig a kulturális szakminisztérium önálló ügyosztályaként működött.⁸⁶ Nem volt önálló minisztériuma, nem volt önálló intézménye. A kulturális minisztérium biztosította a szövetségek pénzügyi keretét is.

De még ha nem is voltak önállóak a szövetségek, az kétségtelen tény, hogy a nyelv, a kultúra ápolását támogatva a nemzetiségek fennmaradását szavatolták. Hiszen az aligha vitatható, hogy egy „nemzet a nyelvápoláson áll vagy bukik”.⁸⁷

85 MNSZI. A magyarországi németek országos önkormányzatának alapszabálya.

86 *Fehér I.*: i. m. 138. p.

Bármely intézmény történetének feltárása egyben az adott kor történelmének–politikátörténetének és eszmetörténetének feltárását is jelenti. A dolgozat e hármas vonulatból a legelsőt igyekezett kiemelni, azaz a Szövetség történetét elsősorban a Szövetség irattárában fellelhető dokumentumok — munkaértekezleti, kongresszusi jegyzőkönyvek, anyagok, munkatervek, beszámolók, stb. — alapján feldolgozni. Ami persze nem jelenti a másik kettő nélkülözését. Nem is jelentheti, hiszen a tárgyalt kor szellemisége, nyelvezete tükröződik a dokumentumokban.

IDŐRENDI TÁBLÁZAT

1950	A magyarországi németek első kultúrcoportjának megalakulása Eleken
1951. szeptember	1951. évi 15. sz. törvényerejű rendelet a tankötelezettségről és az általános iskoláról
1951. december	A gyulai kultúrcoport első kultúrkörútja
1951–1952	A német nyelvoktatás bevezetése 25 általános iskolában
1953. május 17.	A német kisebbség részvétele a választásokon
1954. július 1.	Megjelenik a <i>Freies Leben</i> 1. száma (havilap)
1955. március 18.	A hadiállapot megszüntetése Németországgal
1955. július 18.	Az MDP KV határozata a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének megalakításáról
1955. október 1.	A <i>Freies Leben</i> hetilappá alakul
1955. október 5.	A Magyarországi Német Dolgozók Szövetségének (Kulturverband der Deutschen Werktätigen in Ungarn) megalapítása. főtitkár: Wild Frigyes

1955. december 3. A Német Szövetség csatlakozik a Hazafias Népfronthoz
1956. május 16. Az MDP KV-nek határozata a nemzetiségekről
1956. szeptember A Szövetség új neve: Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége (Demokratischer Verband der Deutschen Werktätigen in Ungarn)
1956. október 20. Megjelenik a *Freies Leben* utolsó, 42. száma
- 1957 Megjelenik a *Deutscher Kalender* 1. száma
1957. szeptember 20. Megjelenik a *Neue Zeitung* hetilap 1. száma
1958. május 17. Az első országos svábbbál Budapesten
1958. október 7. Az MSZMP PB határozata a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról
1960. április 8–9. A Szövetség I. országos munkaértekezlete
főtitkár: Wild Frigyes
Neue Zeitung főszerk.: Frank László
1964. november 27–28. A Szövetség II. országos munkaértekezlete
főtitkár: Wild Frigyes
Neue Zeitung főszerk.: Hambuch Géza
1968. szeptember 17. Az MSZMP PB nemzetiségi határozata
1969. április 28–29. A Szövetség III. kongresszusa
A Szövetség alapszabályának elfogadása
Megalakul az Országos Választmány,
a Titkárság és a Szövetség Kulturális,
Oktatási és Szerkesztőségi Bizottsága
elnök: Krauth János
elnökhelyettes: Rott Antal, Éder József
főtitkár: Wild Frigyes
Neue Zeitung főszerk.: Gráber György

- 1971 „Reicht brüderlich die Hand”
(Nyújtsatok baráti jobbot) versenyek kezdete
1972. október 6. Az Irodalmi Szekció megalakulása
1972. október 17. A Népművelési Szekció megalakulása
1973. június Német–német alapszerződés
1973. december Magyar–nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok felvétele
1973. november 8–9. A Szövetség IV. kongresszusa
elnök: Krauth János
elnökhelyettes: Röckl József, Hambuch Géza
főtitkár: Réger Antal
Neue Zeitung főszerk.: Gráber György
1978. január 10. Az MSZMP PB nemzetiségi határozata
1978. november 4–5. A Szövetség V. kongresszusa
A Szövetség új neve (változás csak a német elnevezésben):
Demokratischer Verband der Ungarndeutschen
tiszteletbeli elnök: Wild Frigyes
elnök: Krauth János
elnökhelyettes: Hambuch Géza, Röckl József,
Böhm András
főtitkár: Réger Antal
titkár: Claus Klotz
Neue Zeitung főszerk.: Leipold Péter
1983. december 3–4. A Szövetség VI. kongresszusa
Megalakul az Ellenőrző és az Ifjúsági Bizottság
tiszteletbeli elnök: Wild Frigyes
elnök: Szende Béla
elnökhelyettes: Manherz Károly, Réger Antal, Zorn Antal
főtitkár: Hambuch Géza
titkár: Wolfart János
Neue Zeitung főszerk.: Leipold Péter

1988. december 3-4.

A Szövetség VII. kongresszusa

A Szövetség új neve: Magyarországi Németek Szövetsége
(Verband der Ungarndeutschen)

tiszteletbeli elnök: Wild Frigyes

elnök: Manherz Károly

elnökhelyettes: Réger Antal, Kerner Lorenz, Zorn Antal

főtitkár: Hambuch Géza

titkár: Schnaider Ágnes

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MNSZI	Magyarországi Németek Szövetségének Irattára, Budapest
MOL	Magyar Országos Levéltár, Budapest
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság

Poprády, Judit: Geschichte des Verbandes der Ungarndeutschen

Der Verband der Deutschen in Ungarn wurde erst im Jahre 1955 gegründet. Die staatlich ins Leben gerufene Organisation mußte eine Doppelfunktion erfüllen: einerseits hatte sie die Aufgabe, die Interessen und Rechte der deutschsprachigen Minderheit zu vertreten und zu verteidigen, andererseits mußte sie die politischen Zielsetzungen der socialistischen Partei MSZMP propagieren und verwirklichen. Von 1955 bis 1989 dominierte natürlich die letztere der beiden Aufgabenbereiche.

Die Arbeit geht der Frage nach, wie der Verband der etwa 200 000 Deutschen auf kultureller und politischer Ebene ihre Tätigkeit ausüben konnte. Der Arbeit liegen in erster Linie Dokumente aus dem Archiv des Verbandes der Deutschen in Ungarn, bzw. aus dem Ungarischen Staatsarchiv (MOL) zugrunde.